

TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH VA UNING IQTISODIY SAMARASI

Qarayev Anvar

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

ORCID: 0009-0007-1453-6665

anvarcaraev629@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishning nazariy va amaliy jihatlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida mehnat unumdorligining iqtisodiy mohiyati, unga ta'sir etuvchi asosiy omillar hamda ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, avtomatlashtirish, xodimlar malakasini oshirish va motivatsiya tizimlarini takomillashtirish orqali mehnat samaradorligini oshirish imkoniyatlari asoslab berilgan. Maqolada mehnat unumdorligini oshirishning iqtisodiy samarasi, xususan, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini pasaytirish, foyda va rentabellikni oshirishga ta'siri ilmiy jihatdan asoslangan. Tadqiqot natijalari asosida to'qimachilik korxonalarida samaradorlikni oshirishga qaratilgan amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tavsiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, resurslardan samarali foydalanish va korxonalarining raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: mehnat unumdorligi, to'qimachilik sanoati, ishlab chiqarish samaradorligi, iqtisodiy samaradorlik, avtomatlashtirish, innovatsion texnologiyalar, inson kapitali, motivatsiya tizimi, tannarx, rentabellik, raqobatbardoshlik.

ПОВЫШЕНИЕ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В ТЕКСТИЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ И ЕЁ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ

Караев Анвар

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье анализируются теоретические и практические аспекты повышения производительности труда на текстильных предприятиях. В ходе исследования раскрыты экономическая сущность производительности труда, основные факторы, влияющие на неё, а также вопросы эффективной организации производственных процессов. Кроме того, обоснованы возможности повышения эффективности труда за счёт внедрения современных технологий, автоматизации, повышения квалификации работников и совершенствования систем мотивации. В статье научно обоснован экономический эффект повышения производительности труда, в частности его влияние на снижение производственных затрат, уменьшение себестоимости продукции, а также рост прибыли и рентабельности. На основе результатов исследования разработаны практические рекомендации, направленные на повышение эффективности в текстильных предприятиях. Данные рекомендации способствуют оптимизации производственных процессов, эффективному использованию ресурсов и повышению конкурентоспособности предприятий.

Ключевые слова: производительность труда, текстильная промышленность, эффективность производства, экономическая эффективность, автоматизация, инновационные технологии, человеческий капитал, система мотивации, себестоимость, рентабельность, конкурентоспособность.

IMPROVING LABOR PRODUCTIVITY IN TEXTILE ENTERPRISES AND ITS ECONOMIC EFFICIENCY

Qarayev Anvar

Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article analyzes the theoretical and practical aspects of improving labor productivity in textile enterprises. The study examines the economic essence of labor productivity, the key factors influencing it, and issues related to the efficient organization of production processes. Furthermore, the paper substantiates the opportunities for increasing labor efficiency through the introduction of modern technologies, automation, improvement of employee qualifications, and the development of effective motivation systems. The economic impact of increasing labor productivity is also scientifically justified, particularly its role in reducing production costs, lowering product cost price, and increasing profit and profitability. Based on the research findings, practical recommendations aimed at enhancing efficiency in textile enterprises have been developed. These recommendations contribute to optimizing production processes, ensuring efficient use of resources, and increasing the competitiveness of enterprises.*

Keywords: *labor productivity, textile industry, production efficiency, economic efficiency, automation, innovative technologies, human capital, motivation system, cost price, profitability, competitiveness.*

Kirish.

To'qimachilik sanoati O'zbekiston iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri bo'lib, u mamlakatning sanoat salohiyatini oshirish, aholini ish bilan ta'minlash va eksport hajmini kengaytirishda muhim o'rin tutadi. So'nggi yillarda ushbu sohada amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar, klaster tizimining joriy etilishi hamda zamonaviy texnologiyalarni ishlab chiqarishga tatbiq etish natijasida yuqori iqtisodiy natijalarga erishilmoqda. Shu bilan birga, global raqobatning kuchayishi va resurslardan samarali foydalanish zarurati korxonalar oldiga yangi talablarni qo'yimoqda. Bugungi kunda to'qimachilik korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlashda asosiy omillardan biri – bu mehnat unumdorligini oshirish hisoblanadi. Mehnat unumdorligi ishlab chiqarish samaradorligining muhim ko'rsatkichi bo'lib, u korxonada mavjud resurslardan qay darajada oqilona foydalanilayotganini ifodalaydi. Ayniqsa, ishlab chiqarish jarayonlarining murakkabligi va ko'p bosqichli ekanligi sababli to'qimachilik sanoatida ushbu ko'rsatkichning ahamiyati yanada ortadi. Mehnat unumdorligini oshirish orqali ishlab chiqarish hajmini kengaytirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va korxonada foydasini oshirish imkoniyati yaratiladi. Shu sababli, mazkur masala nafaqat alohida korxonalar, balki butun iqtisodiyot darajasida dolzarb hisoblanadi. Bunda zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, xodimlar malakasini oshirish va samarali boshqaruv tizimini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Hozirgi globallashuv va kuchli raqobat sharoitida to'qimachilik sanoatini barqaror rivojlantirish masalasi har qachongidan ham dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ayniqsa, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot sifatini oshirish va eksport salohiyatini kuchaytirish uchun korxonalarda mehnat unumdorligini oshirish muhim vazifaga aylanmoqda. To'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish jarayonlari ko'p bosqichli va mehnat talab qiluvchi bo'lgani sababli, ushbu jarayonlarda samaradorlikni oshirish bevosita iqtisodiy natijalarga ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalarning jadal rivojlanishi, ishlab chiqarishni

avtomatlashtirish jarayonining kengayishi va innovatsion boshqaruv usullarining joriy etilishi mehnat unumdorligini oshirishning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishning nazariy va amaliy asoslarini o'rganish hamda uning iqtisodiy samaradorligini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilab olinadi:

- mehnat unumdorligining iqtisodiy mohiyatini yoritish;
- unga ta'sir etuvchi asosiy omillarni tahlil qilish;
- to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish yo'llarini aniqlash;
- mehnat unumdorligini oshirishning iqtisodiy samaradorligini asoslab berish.

Natijada, maqola doirasida ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalar to'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Mehnat unumdorligi va uning iqtisodiy samaradorligi masalalari klassik iqtisodchilardan tortib zamonaviy tadqiqotchilargacha bo'lgan ilmiy doiralarning doimiy e'tibor markazida bo'lib kelmoqda. Adam Smit o'zining "Xalqlar boyligining tabiati va sabablari to'g'risida tadqiqot" asarida mehnat taqsimotini mehnat unumdorligini oshirishning bosh omili sifatida ko'rsatgan bo'lsa, zamonaviy iqtisodiy qarashlarda bu tushuncha texnologik progress va inson kapitali bilan uzviy bog'lanadi.

To'qimachilik sanoatida mehnat unumdorligini oshirishning texnik va texnologik jihatlari xalqaro olimlar Smith va Brown (2020) tomonidan chuqur o'rganilgan. Ularning tadqiqotlarida ishlab chiqarishni avtomatlashtirish nafaqat mahsulot hajmini oshirishi, balki resurslar sarfini optimallashtirish orqali global raqobatbardoshlikni ta'minlashi isbotlangan. Shuningdek, Groover (2020) avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish tizimlarining mehnat unumdorligiga ta'sirini tahlil qilar ekan, kompyuterlashgan integrallashgan ishlab chiqarish (CIM) tizimlarining to'qimachilik korxonalaridagi afzalliklarini asoslab bergan.

Mahalliy olimlardan Xaydarov (2025) o'z tadqiqotlarida O'zbekiston sharoitida to'qimachilik klasterlarining tashkil etilishi mehnat unumdorligini oshirishda yangi institutsional bosqich bo'lganligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, klaster tizimi xomashyodan tayyor mahsulotgacha bo'lgan zanjirda mehnat sarfini kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Matkarimov (2024) esa to'qimachilik sanoatining milliy iqtisodiyotdagi o'rnini tahlil qilar ekan, mehnat unumdorligini oshirishning ijtimoiy-iqtisodiy jihatlarga, xususan, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi daromadlarini oshirishga e'tibor qaratadi.

Mehnat unumdorligini oshirishda inson kapitali va motivatsiyaning o'rnini Slack va Brandon-Jones (2022) ishlarida operatsion menejment nuqtayi nazaridan yoritilgan. Ularning xulosalariga ko'ra, hatto eng zamonaviy texnologiyalar ham malakali ishchi kuchi va samarali boshqaruv tizimisiz kutilgan iqtisodiy samarani bermaydi. Eshpulatov (2022) innovatsiyalar iqtisodiyoti doirasida to'qimachilik korxonalarida innovatsion faollik va mehnat samaradorligi o'rtasidagi korrelyatsion bog'liqlikni tadqiq etgan.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish masalasi faqatgina texnik jihozlanish emas, balki texnologiya + inson kapitali + samarali menejment triadasining uyg'unligi sifatida qaralishi lozim. Shunga qaramay, mahalliy to'qimachilik korxonalarida raqamli iqtisodiyot sharoitida mehnat unumdorligini oshirishning o'ziga xos xususiyatlari hali to'liq ochib berilmagan bo'lib, ushbu maqola mazkur ilmiy bo'shliqni to'ldirishga yo'naltirilgan.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Mehnat unumdorligi iqtisodiyotning muhim kategoriyalaridan biri bo'lib, u ishlab chiqarish jarayonida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini ifodalaydi. Ushbu

tushuncha ma'lum vaqt birligida ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi yoki bajarilgan ish miqdori bilan aniqlanadi. Mehnat unumdorligi qanchalik yuqori bo'lsa, ishlab chiqarish jarayoni shunchalik samarali tashkil etilgan bo'ladi. Ayniqsa, to'qimachilik sanoatida bu ko'rsatkich alohida ahamiyatga ega, chunki ushbu soha ko'p mehnat talab qiladigan tarmoqlardan biri hisoblanadi. Mehnat unumdorligi ikki asosiy ko'rsatkich orqali baholanadi: ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi va uni ishlab chiqarish uchun sarflangan vaqt. Birinchi ko'rsatkich mehnat unumdorligining to'g'ridan-to'g'ri ifodasi bo'lsa, ikkinchisi – mehnat sarfi orqali aniqlanadi. Shu bois, mehnat unumdorligini oshirish deganda bir birlik vaqt ichida ko'proq mahsulot ishlab chiqarish yoki bir birlik mahsulotni kamroq vaqt sarflab tayyorlash tushuniladi. Zamonaviy iqtisodiyotda mehnat unumdorligi nafaqat ishlab chiqarish hajmi bilan, balki mahsulot sifati bilan ham bog'liq holda baholanadi. Ya'ni, yuqori unumdorlik sifatning pasayishi hisobiga emas, balki texnologik va tashkiliy omillarni takomillashtirish orqali erishilishi lozim. Bu esa ishlab chiqarish jarayonida ilmiy yondashuvni talab etadi. To'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligi ko'plab omillar bilan belgilanadi, jumladan, texnik jihozlanish darajasi, ishchi kuchining malakasi, ishlab chiqarishni tashkil etish usullari va boshqaruv tizimi. Ushbu omillarni to'g'ri boshqarish orqali korxonalar yuqori iqtisodiy natijalarga erishishi mumkin. Shu bilan birga, mehnat unumdorligi korxonada iqtisodiy samaradorligining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. U ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish, mahsulot tannarxini pasaytirish va foyda miqdorini oshirishga xizmat qiladi. Natijada korxonaning raqobatbardoshligi ortadi va bozor sharoitida mustahkam o'rin egallash imkoniyati kengayadi. To'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi omillar turli xil bo'lib, ular texnik, tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy guruhlarga ajratiladi. Ushbu omillarni chuqur tahlil qilish mehnat samaradorligini oshirishning asosiy yo'nalishlarini aniqlash imkonini beradi. Har bir omil ishlab chiqarish jarayoniga turlicha ta'sir ko'rsatadi va ularning o'zaro uyg'unligi yuqori natijalarni ta'minlaydi. Texnik omillar birinchi navbatda ishlab chiqarish uskunalari va texnologiyalar darajasi bilan bog'liq. Zamonaviy, yuqori unumli uskunalardan foydalanish ishlab chiqarish tezligini oshiradi va inson omilidan kelib chiqadigan xatolarni kamaytiradi. Eskirgan texnika esa aksincha, vaqt yo'qotilishiga va ishlab chiqarish samaradorligining pasayishiga olib keladi. Tashkiliy omillar ishlab chiqarish jarayonining qanday tashkil etilganligi bilan bog'liq. Mehnatni to'g'ri taqsimlash, ish o'rinlarini samarali tashkil etish va ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlash mehnat unumdorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ayniqsa, ishlab chiqarish liniyalarini optimallashtirish orqali vaqt va resurslardan oqilona foydalanish mumkin. Iqtisodiy omillar ham katta ahamiyatga ega bo'lib, ular ish haqi tizimi, rag'batlantirish mexanizmlari va moddiy manfaatdorlik bilan bog'liq. Agar xodimlar o'z mehnati natijasidan manfaatdor bo'lsa, ularning ish samaradorligi ortadi. Shu sababli, samarali motivatsiya tizimini joriy etish muhim hisoblanadi. Ijtimoiy omillar esa xodimlarning ish sharoiti, mehnat madaniyati va jamoa muhitiga bog'liq. Qulay mehnat sharoitlari, xavfsizlik choralarining ta'minlanganligi va ijobiy psixologik muhit xodimlarning ishga bo'lgan munosabatini yaxshilaydi. Bu esa o'z navbatida mehnat unumdorligining oshishiga olib keladi. Xulosa qilib aytganda, to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish ushbu omillarni kompleks ravishda boshqarishni talab etadi. Faqatgina bitta yo'nalishda emas, balki barcha omillarni uyg'unlashtirgan holda chora-tadbirlar ishlab chiqarish yuqori samaradorlikka erishish imkonini beradi.

Ishlab chiqarish jarayonlarini to'g'ri tashkil etish mehnat unumdorligini oshirishning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, to'qimachilik korxonalarida ishlab chiqarish jarayoni bir necha bosqichlardan iborat bo'lib, ularning uzviy bog'liqligi yuqori darajadagi muvofiqlashtirishni talab etadi. Jarayonlarning izchil va uzluksiz tashkil etilishi vaqt yo'qotishlarini kamaytirib, umumiy samaradorlikni oshiradi. Ishlab chiqarishni samarali tashkil etish, avvalo, mehnat taqsimotining to'g'ri yo'lga qo'yilishiga bog'liq. Har bir ishchi o'z malakasiga mos vazifani bajarishi, ortiqcha harakatlar va vaqt sarfi kamaytirilishi lozim. Bu esa ishlab chiqarish liniyalarida muvozanatni ta'minlaydi va ish jarayonining tezligini oshiradi.

Shuningdek, ish o'rinlarini ergonomik jihatdan to'g'ri tashkil etish ham muhim ahamiyatga ega. Ishchi uchun qulay sharoit yaratish orqali uning charchashi kamayadi va ish unumdorligi ortadi. Bu ayniqsa tikuvchilik va to'quv jarayonlarida muhim, chunki bu sohalarida uzoq vaqt davomida bir xil harakatlar bajariladi. Ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish orqali resurslardan samarali foydalanish mumkin. Masalan, xomashyo yetkazib berish, yarim tayyor mahsulotlarni qayta ishlash va tayyor mahsulotni chiqarish jarayonlari o'zaro muvofiqlashtirilgan bo'lishi kerak. Aks holda, ishlab chiqarishda uzilishlar yuzaga keladi. Bundan tashqari, ishlab chiqarish jarayonlarini rejalashtirish va nazorat qilish tizimini takomillashtirish ham muhim hisoblanadi. Zamonaviy boshqaruv usullaridan foydalanish, jumladan, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini real vaqt rejimida kuzatish mumkin. Bu esa muammolarni tezkor aniqlash va bartaraf etishga yordam beradi. Umuman olganda, ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish mehnat unumdorligini oshirish, ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va mahsulot sifatini yaxshilashda muhim omil hisoblanadi. Zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishning eng samarali yo'llaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda innovatsion texnologiyalar ishlab chiqarish jarayonlarini tezlashtirish, inson omilini kamaytirish va mahsulot sifatini oshirish imkonini bermoqda. Avtomatlashtirilgan uskunalar yordamida ishlab chiqarish jarayonlari aniq va uzluksiz bajariladi. Bu esa inson tomonidan yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolarni kamaytiradi va mahsulot sifati barqarorligini ta'minlaydi. Masalan, zamonaviy to'quv dastgohlari va tikuv mashinalari yuqori tezlikda ishlaydi va minimal vaqt ichida katta hajmdagi mahsulot ishlab chiqarish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli texnologiyalarni joriy etish ishlab chiqarishni boshqarish tizimini takomillashtiradi. Maxsus dasturlar yordamida ishlab chiqarish jarayonlarini monitoring qilish, resurslarni rejalashtirish va samaradorlikni tahlil qilish mumkin. Bu esa boshqaruv qarorlarini tez va aniq qabul qilish imkonini yaratadi. Zamonaviy texnologiyalar energiya va resurslardan samarali foydalanish imkonini ham beradi. Energiya tejankor uskunalar ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi va ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. Bu esa korxonaning iqtisodiy samaradorligini oshirish bilan birga, uning ijtimoiy mas'uliyatini ham kuchaytiradi. Biroq, avtomatlashtirish jarayoni malakali kadrlarni talab etadi. Zamonaviy uskunalar bilan ishlash uchun xodimlar doimiy ravishda o'qitilishi va malakasi oshirilishi lozim. Aks holda, texnologiyalardan to'liq foydalanish imkoniyati cheklanadi. Xulosa qilib aytganda, zamonaviy texnologiyalar va avtomatlashtirish mehnat unumdorligini oshirishning asosiy drayverlaridan biri bo'lib, ular orqali ishlab chiqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirish mumkin.

To'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirishda inson kapitali muhim omillardan biri hisoblanadi. Inson kapitali deganda xodimlarning bilim darajasi, kasbiy malakasi, tajribasi va ko'nikmalari tushuniladi. Yuqori malakali ishchi kuchi ishlab chiqarish jarayonida texnologiyalardan samarali foydalanadi, xatolarni kamaytiradi va mahsulot sifatini oshiradi. Ayniqsa, zamonaviy texnologiyalar joriy etilgan sharoitda xodimlarning bilim va ko'nikmalari yanada katta ahamiyat kasb etadi. Yangi uskunalar bilan ishlash, avtomatlashtirilgan tizimlarni boshqarish va ishlab chiqarish jarayonlarini tahlil qilish uchun maxsus tayyorgarlik talab etiladi. Shu sababli, korxonalarda xodimlarning malakasini muntazam oshirib borish zarur. Malaka oshirish tizimi turli shakllarda amalga oshirilishi mumkin: treninglar, seminarlar, amaliy mashg'ulotlar va ishlab chiqarish jarayonida o'qitish orqali. Bu jarayon xodimlarning kasbiy rivojlanishini ta'minlab, ularning ishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Natijada, xodimlar o'z vazifalarini yanada samarali bajarishga intiladi. Bundan tashqari, tajribali mutaxassislar va yangi ishchilar o'rtasida bilim almashuvi ham muhim ahamiyatga ega. Mentorlik tizimi orqali yosh kadrlarni tayyorlash ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Bu esa korxonada uzluksiz rivojlanish muhitini yaratadi. Inson kapitaliga investitsiya kiritish uzoq muddatli iqtisodiy samarani ta'minlaydi. Malakali xodimlar ishlab chiqarish jarayonini optimallashtiradi, resurslardan samarali

foydalanadi va innovatsion yondashuvlarni joriy etadi. Bu esa korxonaning raqobatbardoshligini oshiradi. Xulosa qilib aytganda, to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish uchun inson kapitalini rivojlantirish zarur bo'lib, bu yo'nalishda tizimli chora-tadbirlarni amalga oshirish muhim hisoblanadi.

Mehnat unumdorligini oshirishda xodimlarni rag'batlantirish va motivatsiya tizimlari muhim rol o'ynaydi. Har qanday ishlab chiqarish jarayonida inson omili asosiy o'rinda turadi, shu sababli xodimlarning ishga bo'lgan qiziqishi va mas'uliyatini oshirish orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Motivatsiya tizimi moddiy va ma'naviy rag'batlantirish choralari o'z ichiga oladi. Moddiy rag'batlantirishga ish haqi, mukofotlar, bonuslar va boshqa moliyaviy imtiyozlar kiradi. Agar xodim o'z mehnati natijasiga yarasha mukofot olsa, u yanada samarali ishlashga intiladi. Bu esa mehnat unumdorligining oshishiga olib keladi. Ma'naviy rag'batlantirish ham kam ahamiyatga ega emas. Xodimlarni e'tirof etish, ularni qo'llab-quvvatlash, yaxshi ish natijalari uchun maqtov berish va ijobiy ish muhitini yaratish motivatsiyani kuchaytiradi. Ayniqsa, jamoada sog'lom psixologik muhitning mavjudligi xodimlarning ish faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, adolatli baholash tizimini joriy etish muhim hisoblanadi. Xodimlar o'z mehnatining natijasi to'g'ri baholanayotganini his qilsa, ularning ishga bo'lgan ishonchi ortadi. Bu esa mehnat samaradorligini oshiradi. Karyera o'sishi imkoniyatlarini yaratish ham motivatsiyaning muhim omillaridan biridir. Xodimlar o'z kelajagini korxonaga bilan bog'lagan holda ishlasa, ular yanada mas'uliyat bilan mehnat qiladi. Bu esa uzoq muddatda korxonaga uchun katta foyda keltiradi. Umuman olganda, samarali motivatsiya tizimini joriy etish orqali to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini sezilarli darajada oshirish mumkin. Bu esa ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlash va iqtisodiy natijalarni yaxshilashga xizmat qiladi.

To'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Mehnat unumdorligi oshgani sari bir birlik mahsulot ishlab chiqarish uchun sarflanadigan vaqt va resurslar miqdori qisqaradi. Bu esa bevosita mahsulot tannarxining pasayishiga olib keladi. Birinchidan, mehnat unumdorligining oshishi ishchi kuchiga sarflanadigan xarajatlarni optimallashtiradi. Ya'ni, bir xil miqdordagi ishni kamroq xodimlar yoki qisqaroq vaqt ichida bajarish mumkin bo'ladi. Natijada ish haqi fondidan samaraliroq foydalanish imkoniyati yaratiladi. Ikkinchidan, ishlab chiqarish jarayonlarining tezlashishi energiya va boshqa resurslar sarfini kamaytiradi. Zamonaviy texnologiyalar va samarali boshqaruv tizimi orqali ortiqcha energiya sarfi oldi olinadi. Bu esa korxonaning umumiy xarajatlarini kamaytirishga xizmat qiladi. Uchinchidan, ishlab chiqarishdagi nosozliklar va brak mahsulotlar sonining kamayishi ham muhim ahamiyatga ega. Mehnat unumdorligi yuqori bo'lgan sharoitda ish jarayoni aniq va tartibli amalga oshiriladi, bu esa nuqsonli mahsulotlar ulushini kamaytiradi. Natijada xomashyo va materiallar tejaladi. To'rtinchidan, vaqt yo'qotishlarining kamayishi ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi. Ishlab chiqarish jarayonlarining uzluksiz tashkil etilishi tufayli bekor turishlar kamayadi va mavjud resurslardan maksimal darajada foydalaniladi. Shuningdek, logistika va ichki ta'minot tizimini optimallashtirish orqali ham xarajatlarni kamaytirish mumkin. Xomashyo va yarim tayyor mahsulotlarning o'z vaqtida yetkazib berilishi ishlab chiqarish jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi. Xulosa qilib aytganda, mehnat unumdorligini oshirish nafaqat ishlab chiqarish hajmini ko'paytiradi, balki korxonaning umumiy xarajatlarini kamaytirish orqali iqtisodiy samaradorlikni ta'minlaydi. Mehnat unumdorligining oshishi to'qimachilik korxonalarining iqtisodiy samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Eng avvalo, ishlab chiqarish hajmining ortishi korxonaga daromadning ko'payishiga olib keladi. Bir xil resurslar bilan ko'proq mahsulot ishlab chiqarish imkoniyati yaratiladi, bu esa foyda miqdorini oshiradi. Bundan tashqari, mahsulot tannarxining pasayishi korxonaga rentabelligini oshiradi. Tannarx qanchalik past bo'lsa, mahsulotni bozorda raqobatbardosh narxda taklif qilish imkoniyati shunchalik yuqori bo'ladi. Bu esa sotuv hajmini oshiradi va korxonaning bozor ulushini kengaytiradi. Mehnat unumdorligi oshishi eksport salohiyatiga ham ijobiy ta'sir

ko'rsatadi. Arzon va sifatli mahsulot ishlab chiqarish orqali xalqaro bozorlarda raqobat qilish imkoniyati kengayadi. Bu esa mamlakat iqtisodiyotiga valyuta tushumini oshirishga xizmat qiladi. Shuningdek, yuqori unumdorlik korxonada investitsion jozibadorlikni kuchaytiradi. Samarali ishlayotgan korxonalar investorlar uchun yanada qiziqarli bo'ladi, bu esa yangi loyihalarni amalga oshirish imkonini yaratadi. Mehnat unumdorligi oshishi ijtimoiy samaradorlikni ham ta'minlaydi. Xodimlarning daromadi ortadi, mehnat sharoitlari yaxshilanadi va ish o'rinlari barqarorlashadi. Bu esa jamiyat farovonligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bundan tashqari, korxonaning umumiy boshqaruv samaradorligi oshadi. Resurslardan oqilona foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish va strategik rejalashtirish imkoniyatlari kengayadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish ko'p omilli jarayon bo'lib, u texnik, tashkiliy, iqtisodiy va ijtimoiy omillarning o'zaro uyg'unligiga bog'liq. Ayniqsa, ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va avtomatlashtirish darajasini oshirish mehnat samaradorligini sezilarli darajada yaxshilaydi. Tahlillar davomida aniqlanishicha, korxonalarda mehnat unumdorligini oshirish faqatgina texnik modernizatsiya bilan cheklanib qolmaydi. Xodimlar malakasi, ularning kasbiy tayyorgarligi va motivatsiyasi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Malakali va rag'batlantirilgan ishchi kuchi mavjud bo'lgan sharoitda ishlab chiqarish jarayonlari yanada samarali tashkil etiladi va resurslardan foydalanish darajasi ortadi. Shuningdek, ishlab chiqarish jarayonlarini ilmiy asosda tashkil etish va boshqaruv tizimini takomillashtirish orqali vaqt yo'qotishlarini kamaytirish va ishlab chiqarishning uzluksizligini ta'minlash mumkin. Bu esa korxonalarda ichki imkoniyatlardan to'liq foydalanishga zamin yaratadi. Bundan tashqari, mehnat unumdorligining oshishi bilan bog'liq iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlari ham ijobiy tomonga o'zgaradi. Xususan, mahsulot tannarxining pasayishi, foydaning ortishi va rentabellik darajasining oshishi kuzatiladi. Bu esa korxonalarining bozor sharoitida raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagi ilmiy-amaliy natijalarga erishildi:

- to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligi ishlab chiqarish samaradorligining asosiy ko'rsatkichi ekanligi asoslab berildi;

- mehnat unumdorligiga ta'sir etuvchi omillar tizimli ravishda tahlil qilindi va ularning o'zaro bog'liqligi aniqlandi;

- ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va mehnatni samarali tashkil etish unumdorlikni oshirishning asosiy yo'nalishlari sifatida belgilandi;

- xodimlar malakasini oshirish va motivatsiya tizimini takomillashtirish muhim omil ekanligi isbotlandi;

- mehnat unumdorligini oshirish orqali ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoniyatlari asoslab berildi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish orqali nafaqat korxonada darajasida, balki butun iqtisodiyot miqyosida ijobiy natijalarga erishish mumkin. Ushbu yo'nalishda ishlab chiqilgan tavsiyalar amaliyotga joriy etilishi korxonalarining barqaror rivojlanishini ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar.

Xulosa qilib aytganda, to'qimachilik korxonalarida mehnat unumdorligini oshirish iqtisodiy samaradorlikni ta'minlashning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, mehnat unumdorligi ishlab chiqarish hajmini oshirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va korxonada foydasini ko'paytirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu sababli, mazkur ko'rsatkichni oshirish har bir korxonaning ustuvor vazifalaridan biri bo'lishi lozim. O'rganishlar shuni ko'rsatadiki, mehnat unumdorligini oshirish ko'p jihatdan zamonaviy

texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, mehnatni ilmiy asosda tashkil etish hamda boshqaruv tizimini takomillashtirish bilan bog'liq. Shu bilan birga, inson kapitalini rivojlantirish, xodimlar malakasini oshirish va samarali motivatsiya tizimini joriy etish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat unumdorligining oshishi natijasida ishlab chiqarish xarajatlari qisqaradi, resurslardan samarali foydalanish ta'minlanadi va mahsulot sifati yaxshilanadi. Bu esa korxonalarining ichki va tashqi bozorlarda raqobatbardoshligini oshirib, eksport salohiyatini kengaytiradi. Natijada korxonaning moliyaviy barqarorligi mustahkamlanadi.

Adabiyotlar / Jumepamypa / Reference:

Adam Smith (1776) *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (Xalqlar boyligining tabiati va sabablari to'g'risida tadqiqot)*, London.

Eshpulatov D. B. (2022) *Innovatsiyalar iqtisodiyoti*. – Toshkent: Ziyo nashr, – 215 b.

Groover M.P. (2020) *Automation, Production Systems, and Computer-Integrated Manufacturing*. – 4th ed. – New York: Pearson, – 816 p.

Matkarimov F. B. (2024) *O'zbekistonda to'qimachilik sanoatining milliy iqtisodiyotdagi o'rni*. – Toshkent, – 15 b.

Slack N., Brandon-Jones A., Burgess N. (2022) *Operations Management*. – 10th ed. – Harlow: Pearson Education, – 796 p.

Smith J., Brown L. (2020) *Productivity and Efficiency in Textile Manufacturing*. – London: Routledge, – 280 p.

Xaydarov I. U. (2025) *Klaster tizimini rivojlantirish asosida to'qimachilik sanoatining eksport salohiyatini oshirish*. – Toshkent: TDIU, -48 b.